

Stefan Banach 1892-1945

Kawiarnia Szkocka

Lwowska szkoła matematyczna zaślęnęła z kawiarnianego życia, które tak lubił Banach. Spotkania dyskusyjne matematyków odbywały się w Kawiarni Szkockiej, w pobliżu Wydziału Matematyki, przy ulicy Fredry.

Codzienne sesje w Szkockiej były często kontynuacją spotkań Polskiego Towarzystwa Matematycznego i stały się niejako elementem pracy naukowej lwowskich matematyków. W Kawiarni Szkockiej z założenia nie bywali studenci, ale dwaj z nich, utalentowani matematycznie: Stanisław Ulam (1909–1984) i jego przyjaciel Józef Schreier (1909–1943) stanowili wyjątek.

Andrzej Alexiewicz (1917–1995) przyznał, że zaproszenie do Kawiarni Szkockiej nobilitowało młodych ludzi, ponieważ traktowane było przez bywalców spotkań matematycznych niczym pasowanie na rycerza. Banach oraz jego uczniowie – Stanisław Mazur i Stanisław Ulam – stanowili najbardziej intensywnie pracujący kawiarniany zespół.

Hugo Steinhaus wspomina jedną z kawiarnianych sesji:

„A była nawet sesja, która trwała 17 godzin – jej rezultatem był dowód pewnego ważnego twierdzenia z przestrzeni Banacha, ale nikt go nie zapisał i nikt już dziś nie zdoła go odtworzyć, gdyż – jak pisze Hugo Steinhaus – prawdopodobnie blat stolika pokryty śladami chemicznego ołówka został, jak zwykle, zmyty przez sprzątaczkę. Taki był niestety los niejednego twierdzenia udowodnionego przez Banacha i Jego uczniów. Na podstawie zachowanych przekazów można wysnuć wniosek, że dla uczestników dyskusji w Kawiarni Szkockiej rozwiązywanie problemów matematycznych nie było pracą, lecz przyjemnością.”

Aby cenne rezultaty dyskusji nie przepadały żona Banacha, Łucja, zakupiła gruby, oprawiony w twardą okładkę zeszyt, do którego można było wpisywać problemy i dowody matematyczne. Zeszyt przechowywano w Kawiarni Szkockiej (u kasjera, barmana lub szatniarza) i wydawano na życzenie każdemu matematykowi, który o niego prosił. I w ten sposób w ciągu kilku lat powstała słynna *Księga Szkocka*, zbiór matematycznych problemów, które lwowscy matematycy (a czasami i goście z innych stron świata) rozważali. Lista gości Kawiarni Szkockiej, którzy wpisali swoje problemy (problematy) do Księgi, przedstawia się imponująco. Osoba, która wpisywała zagadnienie, często również fundowała nagrodę za jego rozwiązanie. Były to przeróżne nagrody, takie jak: butelka wina (fundowana przez Banacha, Mazura, Ulama i Sobolewa), butelka whisky „miary większej niż zero” (von Neumann), butelka brandy (Bogolubow), szampan (Lusternik), kilka małych piw (Mazur, Knaster), mała kawa (Steinhaus), 100 g kawioru (Steinhaus), kilogram bekonu (Saks), lunch w restauracji „Dorothy” w Cambridge (Ward), obiad w najlepszym lwowskim hotelu „U George’a” (Steinhaus), fondue w Genewie i „fondant” we Lwowie (Wavre), a nawet żywa gęś (Mazur). Pomimo burzliwych wojennych czasów *Księga Szkocka* ocalała.

W latach 1935–1941 wpisano do *Księgi Szkockiej* 193 problemy, z których kilka rozwiązano dopiero po wojnie, a niektóre wciąż są nierozwiązane. Ostatni wpis do *Księgi Szkockiej* pochodzi z 31 maja 1941 roku i dokonał go Steinhaus. Po wojnie *Księga Szkocka* została przewieziona przez Łucję Banachową do Wrocławia. Po jej śmierci w 1954 roku *Księga* przeszła w ręce Stefana Banacha syna. Obecnie jest własnością najbliższej rodziny zmarłego syna.

Roman Kałuża pisał:

„Stała się ona *Księga Szkocka* relikwią i największą świętością dla polskich matematyków. Jej kopie krążą po świecie, lecz oryginał pokazywany jest nader rzadko. We Wrocławiu, ktoś za sprawą Steinhausa kupił nowy brulion. Pod nazwą *Nowej Księgi Szkockiej*. Prowadzony w latach 1946–1948 był zbiorem problemów i rozwiązań. Spełniał tę samą rolę, co jego poprzednik ze Lwowa. Opieka nad *Księgą Wrocławską* była w gestii profesorów Marczewskiego i Steinhausa. Tradycja *Księgi Szkockiej* trwała więc nadal. Jednak brulionowi założonemu we Wrocławiu brak było tego mitu i legendy, jaką charakteryzowała się *Księga Szkocka*: oryginalna, jedyna i niepowtarzalna.”

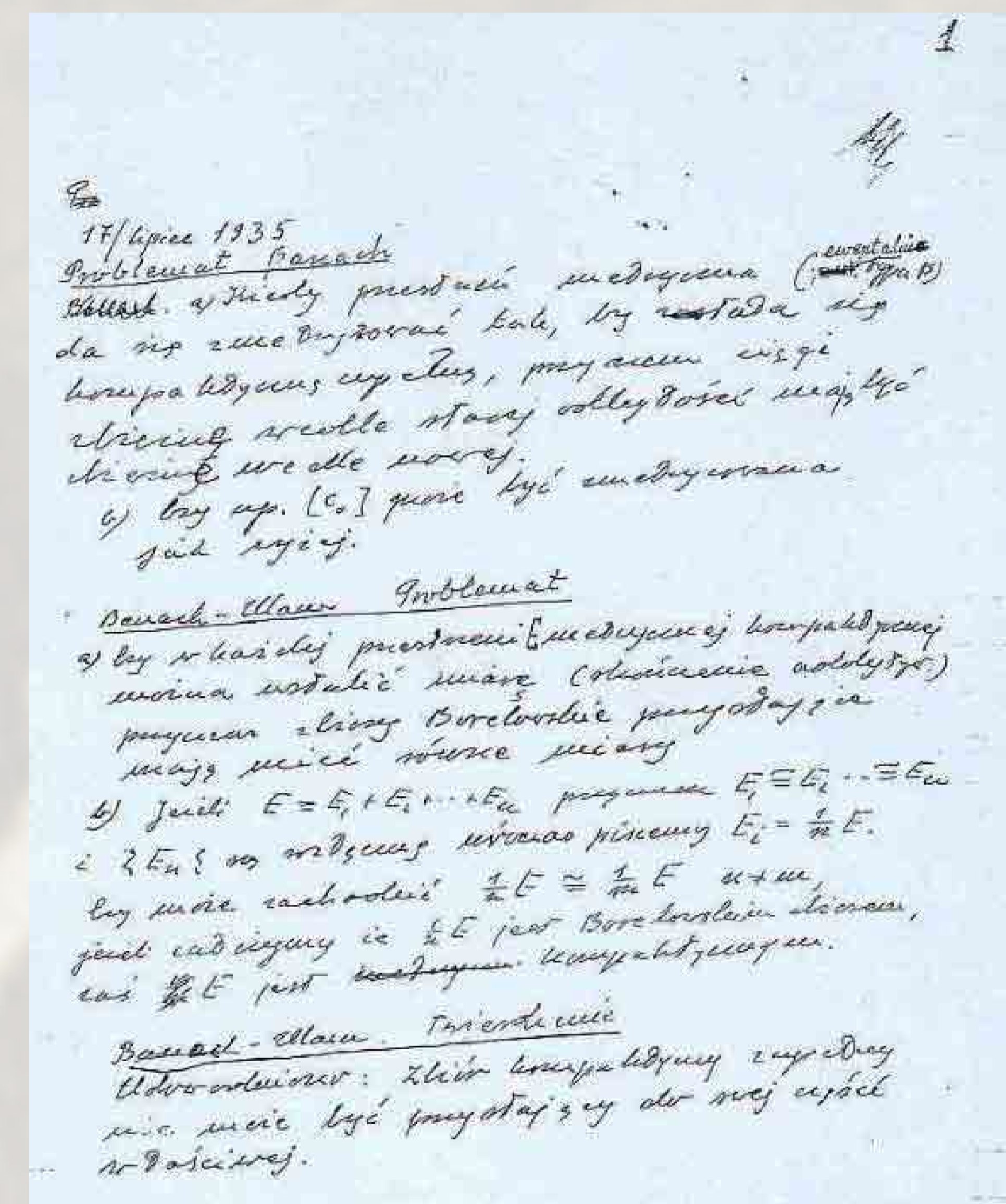
Na zlecenie Steinhausa *Księga Szkocka* została przepisana na maszynie. Następnie Ulam przetłumaczył *Księgę* na język angielski.

Kawiarnie Roma (z lewej strony) i Szkocka (z prawej) na placu Fredry na pocztówce z 1916 roku. Udostępnił prof. Władysław Alexiewicz.

Wnętrze Kawiarni Szkockiej. Fot. udostępnił prof. Mirosław Szreder.

Faksimile rękopisu *Księgi Szkockiej*. Udostępniła prof. Alina Banach.

Stefan Banach w wieku 44 lat. Fot. udostępniła prof. Alina Banach

NBP

Narodowy Bank Polski